

**Sodobni
slovenski
esej**

Uroš Zupan

Učitelja – posvečeni
panteon literarnega
okusa

I

Kaj je tisto, kar vzamemo iz knjig in si prisvojimo? Kaj je tisto, kar z nevidnim rokohitrskim trikom izluščimo iz besedila, ne da bi besedilo ranili? Kaj je tisto, kar kot sestavino, ki naj bi delala za nas, ki naj bi nas mirila, ki naj bi nam pomagala, postavimo v svoje življenje in ga s tem nekako uravnotežimo? Postopek, ko se to dogaja, je verjetno takšen: beremo in se v tekstu, ki ga beremo, srečamo z določenimi dogodki in mislimi, ki so naši lastni dogodki in naše lastne misli, a so bili do srečanja mimobežni, prepuščeni kaosu, tekst pa jim je dal obliko, jih s tem naredil trajne in pomembne. Tako trajne in tako pomembne, da se v njih prepoznamo, podobno kot zjutraj prepoznamo svoj obraz v kopalničnem ogledalu.

Če se v knjigah pojavljajo takšna mesta, ki po povsem nezavedni inerciji sprožajo naslednje ravnanje – osuplost ob prepoznanju lastnega življenja, ki ga je za nas ubesedil nekdo drug –, po navadi vzamemo v roke svinčnik in si te dele označimo, ker vemo, da se bomo k njim občasno vračali. Da bomo ponavljali ritual dviganja obraza k ogledalu, ki smo ga ugledali v tekstu. Svinčnik uporabljamo, če nimamo občutka, da bomo z njim knjigo “oskrunili”, uporabljamo ga, če smo pametni in jasnovidni. A ni vedno tako. Pametni in jasnovidni smo le redko. Skoraj nikoli.

II

Zdaj sem v rahli zadregi, ker nisem uporabil svinčnika, ker nisem bil pameten in jasnoviden in ker me izdaja spomin in ne vem točno, v kateri knjigi Petra Handkeja bi iskal mesto, s katerim sem se poistovetil. Kjer sem v tekstu našel ogledalo, v katerem sem ugledal svoj obraz. Največjega poznavalca njegovega opusa, Fabjana Hafnerja, pa ni več na naši strani, da bi ga lahko vprašal. Nekako me obseda misel, da je imel Handke, ko se mu je dogajalo tisto, kar je zapisal in v čemer sem se prepoznal, točno takšno frizuro, kot jo je imel Fabjan na neki fotografiji, ki je bila posneta pred kakšnimi petnajstimi leti; tako Fabjan kot tudi Handke sta imela čisto kratke lase in očala in oba sta bila suhca.

Peter Handke je bil takšen, preden so ga razglasili za petega beatlesa in preden se je začela zgodba z *Zmerjanjem občinstva*, pred nastopom Skupine 47 na univerzi Princeton in seveda pred vsem, kar je sledilo. Sledilo pa je nekaj podobnega tistemu, kar je zapisal Miljenko Jergović: "Handke, ki zaradi zunajliterarnih dejstev ne bo nikoli dobil Nobelove nagrade za književnost, je večji od Nobelove nagrade za književnost."

Mesto v besedilu iz "neznane" knjige, v katerem sem se prepoznal, govori o času Handkejevega študija v Gradcu. Tam je študiral pravo. In tam je imel, mogoče edinkrat v življenju, občutek, da je v nekem profesorju ugledal tisto, kar si je že dolgo želel ugledati; nekakšno figuro učitelja. Vodnika. Nekoga, ki ve. Nekoga, ki ga bo vodil in mu razkazoval stvari in njihove sence. Mu odstiral svet.

Kolikor se spomnim, je pisateljeva fascinacija z učiteljem hitro ugasnila. Ni bila dolgotrajna. Ugasnila je precej pred tridesetim letom, ki ga je Handke v *Kratkem pismu, dolgem slovesu* ob vprašanju, zakaj nima voziškega izpita, označil za tisto skrajno mejo, ob prestopu katere je nespodobno, da ne rečem neznosno, da bi komur koli polagali račune za svoje znanje. Da bi komur koli za oceno odgovarjali na vprašanja.

III

Ko smo se leta 1969 preselili v stolpnico na Trgu revolucije 15, mogoče pa še pred tem, ko smo šli poleti istega leta na nekakšen premierni ogled zgradbe in stanovanja, v katero in v katerega naj bi se preselili, sem takoj, že na poti čez ostanke gradbišča, ki je takrat še obkrožalo naš prihodnji naslov, opazil, da bom imel v novem okolju za družbo kopico otrok. Tako

mojih vrstnikov, največ nas je bilo rojenih leta 1963, kot tistih, ki so bili nekaj let mlajši od nas, pa tudi tistih, ki so bili starejši in so takrat že hodili v nižje ali celo višje razrede osnovne šole.

Ta različni starostni diapazon je avtomatično pomenil, da ne bom nikoli najstarejši in da ne bom imel glavne besede in se postavljaj pred mlajšimi, ampak o tem takrat tako ali tako nisem razmišljal. Ta različni starostni diapazon je pomenil, da bo naša skupina mešana, da bom pogosto našpičil ušesa in poslušal, kaj mi imajo povedati starejši fantje. To pa je skoraj samoumevno pomenilo, da jih bom občudoval. To je pomenilo, da bom občudoval predvsem njihove ročne spretnosti, njihovo fino motoriko, njihovo nadarjenost za tehniko, ki je sam nikoli nisem imel. Če sem že kaj imel, je bila to mogoče nadarjenost za sanjarjenje, ampak ta je bila še v povojih, saj se nam je svet, schopenhauerjevsko rečeno, zdel kot naš sen, kot naša ideja. Verjetno pa sem to nadarjenost za sanjarjenje skrival. In skrivam jo še danes. Vse skupaj je seveda pomenilo, da so bili ti starejši fantje, ne da bi se tega zavedali, moji učitelji. Nekakšna oblika učiteljev. Mogoče predstopnja učiteljev.

Če zaprem oči, ali pa ko tonem v spanec in sem miren in imam občutek, da me nič ne more raniti ne doseči, lahko spet jasno vidim neke prizore, ki so povezani z občudovanjem starejših fantov; zloščeno in brezhibno delujoče kolo Pony, ki ga je fant, ki je bil najbolj ročno spreten in nadarjen za tehniko, pazil in negoval kot največjo dragocenost, kot bi bilo to kolo nekakšno spričevalo, ki ga mora pokazati svetu. Če ne celo vesolju. Ali pa njegove besede, ki jih je verjetno pobral v kakšni reviji, v kakšnem tekstu o milenaristični katastrofi, ki da nas čaka: "1998 da, 1999 da, 2000 nikoli." A sredi sedemdesetih se nam je leto 2000 zdelo kot nedosegljiv in svetlobna leta oddaljen privid. Kajti svet je bil sen. Svet je bil naša ideja.

Vendar pa se je začela osredotočenost na spretnosti, povezane s tehniko in hitrimi prsti (lepljenje plastičnih modelčkov letal in ladij, "friziranje" pony expressov in ponyjev, žaganje šperplate in sestavljanje optičnih naprav, s katerimi lahko skrit gledaš izza vogala), pri meni z odraščanjem prenašati na bolj duhovne discipline. Pravzaprav je bila disciplina samo ena: branje.

Status branja je bil takrat popolnoma drugačen, kot je danes. Branje je bilo skrajno plemenita disciplina, najvišja umetnost, ki naj bi, in to z oddaljenosti deluje kot čisto obče mesto, ki sem ga kot otrok nešteto krat slišal iz ust svoje mame, bogatila besedni zaklad.

Ko sem končal osnovno šolo, sem se začel družiti s fanti (vedno smo bili bolj ali manj fantovska družba), ki jih je zanimala glasba, hkrati z glasbo pa

tudi knjige in branje. Zares sta bila to ločena svetova, a hkrati tudi nekako paralelna in sta v nekaterih od nas soobstajala, dobila status in pomen siamskih dvojčkov. Dveh plati istega kovanca, ki sta v svojem središču, v medprostoru, hranili predvsem ljubezen in občudovanje. In zalotil sem se, da sem v družbi teh fantov znova, ali pa prvič zares, iskal nekoga, ki bi ga občudoval in ki bi lahko bil moj učitelj.

IV

Rad imam urejen svet. Pregleden. Ugledan z višine. Sistematiziran. Še posebej v tem stanju kaosa, ki ga zaznavam povsod okrog sebe (književnost in vrednotenje književnosti nista nobeni izjemi), in še posebej v tem stanju majavosti in občutka, da nisem več cel človek, občutka, ki me konstantno, kot nekakšni valovi, ki si sledijo skozi čas znotraj posamičnih dni, preplavlja in spremlja, odkar so me operirali in nimam več vseh organov.

Tudi moja koncentracija je podobna valovanju. Včasih je visoka, takšna, kot je bila, včasih nizka in včasih je sploh ni. Isto se dogaja z mojo pripravljenostjo na branje in sposobnostjo branja. Zato sem spet na nekakšni krožni poti, ki mi vrača navade izpred tridesetih in več let; zdaj najraje berem poezijo, ker je kratka in jo lahko poljubno odlagam in se k njej vračam, ne da bi izgubil rdečo nit. Ne da bi se čutil prikrajšanega. Izgubljenega. Podobno se dogaja z branjem esejev, ki so prav tako kratki in jih lahko odlagam, ne da bi se čutil prikrajšanega. Izgubljenega.

Kar zadeva sistematizacijo in preglednost, kar zadeva pamet in stilistično briljanco, sta v zadnjih mesecih, odkar me spremlja občutek ne celovitosti, name največji vtis naredila eseja Johna Bartha *Literatura izčrpanosti* in *Literatura izpolnjenosti*. Eseja sem poznal še iz osemdesetih. Na vrhuncu govoric in govorov o temi, s katero sta se ukvarjala in se še vedno ukvarjata. Seveda tema danes ni več absolutno moderna in ni čisti duh časa, ampak je rahlo patinirana. Na njej se je skozi leta in desetletja nabrala pozlata. Samo pozlata, ne pozlata pozabe. Spremenila se je v nekaj, kar me nostalgичno spominja na uspel poskus sistematizacije določenih pojavov v književnosti. Na uspel poskus vzpostavitve reda. Vsakič kratkotrajnega, ki pa se spreminja v red, ki bo trajal. V veljavno vrednoto.

Bral sem ju, ko sem študiral. A nekako sta šla mimo mene. Zapomnil sem si samo anekdoto z Brechtom in lutko. S profesorjem svetovne književnosti in lutko. Nisem vedel, kaj naj z esejema počnem. Nisem ju ponotranjil.

Nista se usedla vame in me preoblikovala. Me prisilila k razmišljanju. Avtorje, o katerih sta govorila, sem seveda poznal, a bolj ali manj le po imenih. Ne iz prve roke. Ne skozi branje. Vse, kar bi se mi moralo zgoditi takrat, če bi si hotel na prsi pripeti kakšno znamenje, ki izdaja človeka, ki hodi v korak s časom, se mi je zgodilo leta, da ne rečem desetletja pozneje, ko je umetniška smer, ki je obsedala moje vrstnike in profesorje, že prešla v "zgodovino" in obveljala za zadnjo imenovano in določeno umetniško smer, ki ji je sledilo samo še pršenje; obdobje pršenja.

Barth je v tekstu *Literatura izpolnjenosti* pisal o *Sto letih samote* kot o vrhu postmodernizma, kot o postmodernističnem tekstu *par excellence*, v katerem sta združeni izjemnost in artificialnost, v katerem so združeni realizem in magija in mit, politična strastnost in nepolitična umetniškost, karakterizacija in karikatura ter humor in groza ... Matej Bogataj pa je v nekem drugem tekstu, ki je spominske narave, naredil nekakšen odvod iz Bartha in v svojem dobro preigranem besednjaku in stilu navrgel temeljne značilnosti postmodernizma, s katerimi smo bili konstantno bombardirani in o katerih so takrat čivkali že vrabci: prehod v intertekstualnost, v drugostopenjski govor, v citatnost in poudarjeno izmišljijo, z avtorefleksijo in problematizacijo avtorja vred, problematizacijo njegove avktorialnosti in narcisizma ...

Kar bo sledilo, bo nekakšen perversen, napol teoretski obrat. Velikokrat se mi je zdelo, da teorija svoje trde prijeme in obstreljevanje s težkim topništvom prakticira na tekstih, ki si tega zaradi svoje šibkosti ne zaslužijo. (Osnovni problem teoretikov in razlagalcev književnosti je bil in je ostal čisto primarne narave: ločevanje zrnja od plev. Tu so se začeli in tu se še vedno začenjajo vsi nesporazumi.) In s tem seveda dela veliko škodo književnosti. Zavaja potencialne bralce. Se izživlja v solipsizmih. Ampak moj namen ni osvetlitev kakega teksta, ampak bolj osvetlitev mojega življenja v književnosti, ki se je začelo tam nekje pred štiridesetimi leti in traja še danes. In pa osvetlitev mojega odnosa do učiteljev.

V

Čeprav majav in z jasnim občutkom necelovitosti, nekakšnega telesnega manka, ki je hkrati tudi metafizični manko, če ni to vpletanje metafizike čista neumnost, ki se ji po domače reče obup, pa proze vseeno nisem popolnoma nehal brati. Na stran sem dal samo svoje najljubše čtivo: špeh romane. Ker ni koncentracije in ker ne vem, kaj prinaša jutri. In ker pri branju ne maram

puščati knjig nedokončanih. Nisem pa dal na stran drugih romanov. Poleti sem s sabo na morje vzel le tanke knjige: dolgove iz preteklosti, ki sem jih navlekel iz različnih antikvariatov. Navlekel pred leti ali celo pred desetletji. A sem jih zgolj premeščal in prekladal po policah in se v mislih sam pred sabo hvalil, da te knjige imam in da jih bom, ko pride njihov čas, prebral. Med njimi je bil tudi kratek roman Cesareja Paveseja *Tovariš*.

Ne vem, kako mi je padlo na pamet, da s sabo vzamem ravno to knjigo. Verjetno sta bili odločilni vsaj debelina in radovednost. Ali pa preprosto njena izpostavljenost očem. Še bolj pa občudovanje Paveseja, ki je eden mojih najljubših pesnikov. Kot prozaist mi je bil z izjemo *Umetnosti življenja*, ki sem jo bral v angleščini pod naslovom *This Business of Living*, popolna uganka. Nekako v senci trditve Gottfrieda Bennja iz *Problemov lirike*, da v zadnjih stotih letih nobeden od velikih romanopiscev ni bil tudi velik lirik in obratno (kot zadnjih sto let je mišljeno časovno razdobje od srede 19. do srede 20. stoletja), si nisem delal nobenih vnaprejšnjih utvar. Sicer pa si v zvezi z umetnostjo, naj gre za film, glasbo, slikarstvo ali književnost, nikoli ni dobro delati vnaprejšnjih utvar. Nikoli ni dobro hraniti svoje bodoče recepcije z vnaprejšnjimi pričakovanji, z nečim, kar bomo ob morebitnem srečanju verjetno pogrešali. Ali še bolj drastično: skoraj gotovo pogrešali. In tako sem znova vstopil v poletni bralni ritual. Na istem ležalniku kot že leta, le prostor se je zamenjal.

Po desetletjih branja sem čedalje bolj prepričan, da imajo pisatelji in knjige in prav tako pesniki in pesmi v samem središču svojega delovanja nekakšno jedro, stržen, nekakšen pulzirajoč center, ki jih določa in ki ga je mogoče opisati z nekaj stavki, ga ujeti v nekaj podob. Od tod verjetno izvira moje nezaupanje do dolgih razprav o književnosti – metaforično rečeno: do utrujajočega preštevanja členkov zadnjega para nog rdeče mravlje.

Kar zadeva Pavesejevo pisanje, je najboljša oznaka zanj (mišljena je poezija, ne proza, in mišljena je poezija iz zbirke *Delati utruja*, ne krajše pesmi iz poznega obdobja *Prišla bo smrt in imela bo tvoje oči*) tista, ki jo je v eseju k ameriški izdaji *Hard Labor* napisal prevajalec William Arrowsmith. Oznaka govori o utrujajoči nežnosti do sveta, ki se izmika prijemu – nežnosti, ki jo človek, ki izgublja vid, čuti do tistega, kar še vidi, se spominja, da je videl. Tudi v Pavesejevih romanih je nekaj tega. V *Tovarišu* sem naletel na dele, ki so me po atmosferi, ritmu, uporabi podob do popolnosti spomnili na Pavesejeve pesmi zgodbe. Včasih je šla celotna stvar tako daleč, da mi je mestoma roman deloval kot zlepljena poezija. Ali pa mi je, retrospektivno gledano, poezija delovala kot razdrobljen roman.

Ležal sem in bral in vmes v strahu prisluškoval svojemu telesu in občasno oglašajočim se bolečinam, za katere nisem vedel, ali najavljajo nov pogrom ali gre le za oddaljevanje nevihte, ki se bo počasi umaknila in potihnila. Besedilo me je bilo sposobno iztrgati iz tega stanja strahu in za to sem mu bil hvaležen. Zelo zgodaj pa so se mi začele dogajati tudi neke nenavadne stvari, nekakšni *deja vuji*.

Na strani dvajset sem prebral odstavek: "Z Lindo sem se usedel na nizko zofo. Plesa sem se naveličal. Lubrani in Lili sta nekaj časa plesala po sredi sobe. Zdelo se je, da je plavolaska ustvarjena za tako pohištvo, bolj kot Lubrani, pod katerim se je tresel pod." Sem to že nekje bral? Podobnost je bila samo delna. Domač in znan se mi je zdel le tisti del s plesom in tresenjem poda. Zmajal sem z glavo in nadaljeval. Rekel sem si, dobro, verjetno gre za naključje.

A nekaj strani naprej se je zgodba ponovila in *deja vu* tokrat ni bil le drobna in mimobežna podoba plesa in tresenja poda, ampak je ta senzacija – že videnega – kar trajala in trajala. Včasih je šlo za popolno podobnost nečemu, kar sem nosil in nosim v spominu, včasih pa za oddaljevanje in so se v pisanju pojavili segmenti, ki se niso prekrivali s temno gmoto, ki je bila v meni zakopana desetletja dolgo in je začela plavati proti površju, na dnevno luč. "Na postajo tokrat nisem šel. Na Milanski cesti je bila že odprta neka kavarna. Vtihatopil sem se vanjo. Bil sem zaspan, a bilo mi je prijetno kaditi in misliti na minulo noč. Naročil sem mleko, da se pogrejem in okrepim. Nato sem vлил v mleko šilce tropinovca. Kaj se je spremenilo, sem premišljeval, od tedaj, ko smo bili še dečki. Da se potepaš okoli, da ti je dom povsod in nikjer, kakor piše v katekizmu. Da sedaj piješ tropinovec, mleko pa je še zmerom ostalo. Kdo ve, ali ima Linda rada mleko? Nato sem pomislil, da ima Linda mleko v sebi, kakor vse druge ženske. Prišlo mi je na misel, da otrok pije mleko matere, ki se je z nekom ljubila. In da vrešči, če mu ga ne da. V tisti kavarni sem se vsemu temu smejal."

VI

Točno pred štiridesetimi leti sem v trboveljskem srednješolskem glasilu bral spis, ki se je začel: "Sredi vročega poletja se je priklatil v Dubrovnik. Imel je dolge lase in zguljene kavbojke ..." Nekje na sredini, ko so šli protagonisti na žur (seveda nisem imel niti najmanjšega pojma, kaj pomeni beseda žur), je bil v tekst, na pravi, če se zdaj malo pošalim in navežem na Johna Bartha in Mateja Bogataja, postmodernistični način – kot citat, ki

postane neodtujljiv del teksta –, vkomponiran prizor s plesom in tresenjem poda. Spis pa se je končal s pitjem žganja, ki je zamenjalo tropinovec, in mleka, ki je ostalo, in seveda je bil tam tudi refleksivni del s premišljevanjem o zadnji noči in del z žensko, ki se je z nekom ljubila. In seveda nisem imel niti najmanjšega pojma, da je avtor spisa na zelo prefinjen, da ne rečem profesionalen, skoraj postmodernističen način v svoj izdelek vključil dele tujega teksta, ki pa, vsaj za mojo takratno pozornost, niso izstopali. Se niso videli. Niso štrleli ven.

Gledano iz današnje perspektive, gledano iz zornega kota in skozi izkušnje nekoga, ki precej bere, tako sam od sebe kot tudi zato, ker je književnost njegov poklic, je dejstvo, da ga je prikimavanje povezavi, ki spaja književnost in sedanjost, prvič doletelo ob branju spisa, objavljenega v srednješolskem glasilu, in ne ob branju kakšne knjige, nenavadno. Gledano iz današnje perspektive je bila očitno skoraj vsa književnost, ki sem jo do tedaj bral, izjema so nekatere otroške knjige, kot je Kovičev *Moj prijatelj Piki Jakob*, v nekakšnem “časovnem sporu” s sedanjostjo, v kateri sem živel.

Pustimo ob strani dvojnost, skozi katero književnost, če je dobra, deluje. Ta dvojnost je seveda v vzpostavitvi idealnega razmerja med časom, v katerem so knjige nastale, med časom, ki ga opisujejo, na eni strani in pa seveda čiste nadčasovne komponente na drugi strani, nekakšne obče veljavne univerzalnosti, ampak jaz sem takrat očitno bral predvsem knjige, ki so “žvečile zgodovino”. Tu mislim predvsem na dela iz slovenske književnosti 19. in z začetka 20. stoletja. Prva, ki mi pade na pamet in ki mi je bila všeč, je Tavčarjeva *Visoška kronika*.

Tisti prosti spis je bil kar naenkrat nekaj, v čemer sem se ugledal kot v ogledalu, ali pa v čemer sem ugledal nekakšno prihodnost, ki se bo zgodila čez nekaj let. Prihodnost, ki sem si je želel že v takratni sedanjosti. In kaj sem si želel: recimo Dubrovnik, daljše lase, zguljene kavbojke, žur, da o puncih niti ne izgubljam besed ... Ko sem bral spis, seveda nisem nič vedel o tako imenovani prozi v kavbojkah in podobnih pojavih, ki so bili njena osnova, do katere pa se je moral pisec prikopati s tem, da si je prisvojil tradicijo in jo potem skušal po svojih močeh nadgraditi. Vse to se je seveda lahko zgodilo edino z branjem. Z radovednostjo in z branjem.

Gledano spet iz današnje perspektive, mogoče ta opisani dogodek, ki se pretvarja v anekdoto, rešuje neki temeljni problem v zvezi z branjem. Če recimo hočemo v mladih ljudeh vzbuditi ljubezen do branja, bi bilo smiselno, da v književnost vstopajo skozi knjige, ki se ukvarjajo s sedanjostjo, s svetom, ki ga poznajo in v katerega so “potopljeni”, šele pozneje, ko bi potencialni bralci lahko ugotovili, da je branje zabava in ne zgolj predpisana muka, bi

sledile klasične knjige, ki potrebujejo razlagalce in posrednike. Vendar ne zato, ker bi bile nerazumljive, temveč zato, ker se ukvarjajo s svetom, ki je v luči sedanjosti, v luči odvisnosti od tehnike in tehnologije, postal nerazumljiv, pa čeprav se na osnovni ravni, na ravni medčloveških odnosov, na ravni bazičnih eksistencialnih vprašanj, kot so ljubezen, samota, strah, ekstaza in smrt, ni bistveno spremenil.

Pod spisom je bil podpisan S. L. Ne vem, ali sem, ko sem tekst bral, že povezal ime in priimek z obrazom. V spominu imam, da sem vprašal njegovega bratranca, ki je bil dve leti starejši od mene, kdo je ta, ki je napisal spis. Seveda nisem vedel, da sta vprašani in tisti, po katerem sem spraševal, sorodnika. Vprašal sem ga tudi, kako je avtor videti, ali pa sem vprašal koga od fantov, ki so prav tako hodili na srednjo tehnično šolo in so imeli v kleti naše stolpnice, kjer je bil mladinski klub – nekakšna varianta disko kluba s pisarniškimi omarami, kinotečnimi stoli, kavčem –, eno svojih prehodnih postojank.

VII

Kaj je bilo in kaj je tisto, kar je nekoga naredilo in kar nekoga naredi za frajerja? Ne govorim o ljudeh, ki jih že poznamo in smo jih "prebrali" in se nam potem hitro zgodi, da se idealna podoba ali predstava, ki jo imamo o nekom, ne sklada z resničnostjo. Govorim o tistem predstanju, ko je svet še prazen in ga lahko mirno in velikodušno napolnimo in naselimo s svojimi fantazijami. In to seveda tudi storimo. Mirno in velikodušno.

Ko si pogledal S.-ja, avtorja spisa, v njegovi opravi, zguljene kavbojke, dolgi lasje, sprano zelen kratek plašč, pod njim pa po možnosti flanelasta srajca, obut je bil seveda v semiške, in to so bila pozna sedemdeseta, ko v provinco še ni prišel pank in so se šminkerji še potikali naokrog v plenicah za odrasle, predvsem pa ko si videl, kako hodi, kako se nekako ritmično pozibava, kako prenaša težišče s prstov na pete, kako se dviguje in spušča, kako drži roke ob telesu ali jih rahlo ziba in z njimi meša zrak, si takoj vedel, da je – frajer. In si takoj vedel, govorim zase, da se mu hočeš nekako približati, približati kot osebi, hkrati pa tudi kot podobi; hočeš mu postati podoben. Hočeš ga kopirati.

In res sem ga. Ko sem se začel družiti z njim, sem ga skušal posnemati. Skušal sem posnemati njegovo hojo, skušal sem se tudi sam zibati, spuščati in dvigovati in to seveda ni ostalo neopaženo in me je, ko je nekoč nekdo pred celotno družbo rekel, da je S. moj idol, spravilo v strašno zadrego, v zardevanje, v željo, da bi se vdrl v zemljo. Da bi izginil. Se raztelesil v tisti

davni poznopoletni svetlobi, tistega davnega leta, ko je umrl predsednik Tito. Imel sem šestnajst let. S. pa jih je imel enaindvajset.

Ampak S. zame ni bil pomemben, ker je bil že od daleč videti kot frajer in ker sem ga hotel v nekaterih zunanjih obeležjih in znamenjih posnemati, ampak ker mi je dajal nasvete, me vodil in mi razkazoval sence, mi odstiral svet, ki je v določenem obdobju postal skoraj edini svet, ki me je zanimal in v katerem sem se nekako sramežljivo in negotovo videl; svet književnosti. S. je, ne da bi se tega zavedal, postal moj učitelj. In to razmerje je bilo kar naenkrat drugačno od razmerij, ki sem jih imel kot otrok s starejšimi fanti iz stolpnice. Tu ni šlo več za občudovanje tehničnih spretnosti, šlo je za duhovne discipline, ki sem jih, vsaj v tistih časih, imel za nekaj več. Za nekakšen presežek. Za nekakšno stopnišče, ki vodi direktno v nebo.

Omenil sem mu, da sem bral njegov spis. A ne vem, v kakšnem kontekstu in ob kakšni priložnosti. Ne spomnim se njegove reakcije. Mogoče sem ga celo vprašal, kaj pomeni beseda žur. In mogoče mi je celo razložil, kaj pomeni beseda žur. In ravno S. je bil tisti, ki se je, ko je bil preostanek naše družine odsoten, povzpел na pohištvene elemente dnevne sobe, ki se je imenovala Barbara, odprl omaro in začel na plano vleči bele broširane knjige iz zbirke Sto romanov in se še posebej ustavil pri eni – pri *Stepnem volku* Hermanna Hesseja. Takrat sem bil verjetno prvič v življenju neposredna priča nečemu, kar se imenuje – ljubezen do knjig. Sem šel Hessejeva *Zbrana dela*, ki jih je leta 1979 izdala Cankarjeva založba, brat zato, da bi S.-ju pokazal in dokazal, da si zaslužim biti v njegovi družbi, ali zato, ker me je Hesse v tistem času obsedel kot pozneje le redkokateri pisatelj? Verjetno zaradi obojega.

S. mi je povedal tudi za druge knjige, še najbolj se spomnim *Zapiskov neke Ane* Moma Kaporja, ki so prav tako izšli v slovenskem prevodu konec sedemdesetih. Ampak ta knjiga name ni delovala kot Hesse, ki sem ga goltal. Pri tej knjigi sem doživel prvi grenki poraz. Ali pa vsaj prvi poraz, ki sem si ga zapomnil. In ti porazi so se mi potem občasno ponavljali in me spremljali, le imena pisateljev so bila druga, recimo Robert Musil, recimo Hermann Broch, in še bi lahko našteval in dopolnjeval spisek. Knjigo sem začel brati, a je nisem dokončal. Ne vem točno, kaj me je v Kaporjevi knjigi motilo. Mogoče pačenje, nabutavanje, tok zavesti mladega dekleta, ki ga pisatelj meša s svojim tokom zavesti, mogoče ženska perspektiva, mogoče meščansko okolje? Nisem zdržal. Nisem se prebil skozi. In bilo me je sram, ker nisem zdržal in ker se nisem prebil skozi, ker nisem znova vstopil v posvečeni panteon S.-jevega literarnega okusa, kot sem vstopil s Hermannom Hessejem.

VIII

Moma Kaporja sem sicer poznal, a ne kot pisatelja, ampak kot novinarja, ki je za beograjski *Džuboks* (v mojih najstniških letih, še posebej pa na prehodu iz sedemdesetih v osemdeseta, je bila to zame sveta revija, ki je imela status glasbene biblije) pisal reportaže iz New Yorka. Tekste o najbolj znameniti diskoteki na svetu, o Studiu 54.

Momo Kapor je postal zame pomemben pisatelj nekaj let pozneje, ko sem z zagipsanim gležnjem ležal v manjši bolnišnici na Banjici v Beogradu, ki je bila del Vojaške akademije, in med dozami konjaka, ki nam jih je dežurni bolničar z rešilcem dovažal iz mestne trgovine, ki je bila odprta ob urah, ko so bile že vse druge zaprte, prebiral *Folirante*. In se čudil, kako je mogoče, da nisem zdržal v *Zapiskih neke Ane*, *Folirante* pa dobesedno požiram.

In Momo Kapor je, tako kot nekje piše Miljenko Jergović, postal eden od tistih formativnih pisateljev iz najstniškega in postnajstniškega časa, ko sem prav tako kot moj sarajevsko-zagrebski vrstnik in kot tudi drugi, ki so jih zanimala knjige, goltal in histerično mešal vse, kar mi je prišlo pod roko, brez kakega selekcioniranja in vzpostavljanja hierarhije, kajti branje je bilo takrat še čisti čudež, in ne obsedeno iskanje napak in spodrslijav. Pri meni je bil spisek imen nekako takšen: Alan Ford, Thomas Wolfe, Petronij, Venedikt Jerofejev, Henry Miller, Miroslav Krleža, Thomas Mann, Alain Robbe-Grillet, Charles Bukowski ...

Kaporjeve knjige so izhajale v ediciji Hit (Biblioteka moderne literature), ki jo je urejal Zlatko Crnković, pa v Evergrinu, ki ga je prav tako urejal Zlatko Crnković. Naklade so bile za današnje pojme in predstave vrtoglave in so šle v petmestna števila. Kaporjev stil je bil ležeren, drugačen od Hessejevega visokega patosa, zdelo se je, kot da s kozarcem viskija v eni in cigareto v drugi roki pripoveduje in mu ta pripoved preprosto polzi z jezika kot nekakšna melasa in se po neki čarovniji zliva na papir. Je tudi S. vse to vedel, če že ne vedel, pa preprosto čutil, kar je v zvezi z umetnostjo bolj odločujoče in bolj zanesljivo, kot vedeti?

Kaporjeva književnost je veljala za "lahko književnost". Za t. i. prozo v kavbojkah. Je bil ravno Kapor tisti, ki je S.-ju poleg Paveseja pomagal oblikovati tisti prosti spis? Pravzaprav niti ne vem, kaj naj bi pojem "lahka književnost" pomenil. Mogoče nekaj, kar prihaja do bralca direktno, brez posrednikov in razlagalcev. Nekaj, kar nudi predvsem užitek in bralca ne izpostavlja mukam višje stopnje. Nekaj, kar deluje samoumevno kot hoja, ali pa kot dihanje. In Kapor je v tem svojem početju izvrsten. V knjigah, ki

jih najbolj cenim – *Folirantih*, *Adi ...* –, je zame poosebljal določen čas in čisto določeno mesto: Beograd. (Kapor je pisal urbano prozo, preden je postala urbana proza modna zapoved.)

V Beogradu sem prvič prebral do konca njegovo knjigo. V Beogradu sem preživel malo manj kot leto dni svojega življenja. Resda v kasarni, a mesto sem poznal. Mesto sem vohal, ga čutil, videl. Nisem ga sicer poznal po življenju v njem, ampak bolj po tistem, kar življenju v njem predstavlja kuliso. Po dnevni svetlobi, po vonjih, po nočni svetlobi, ki se je spuščala z oken in se raztelesala v mraku. Po električnem mrču, ki se kopiči in nabira in gosti nad strehami hiš. Kapor pa je tej kulisi dodal življenje, tisto substanco, ki naredi določeno knjigo živo in zanimivo, ne sicer v mojem času, ampak v nekem drugem času, v svojem času, ki pa sem si ga lahko skozi branje prisvojil in ga razumel, kot bi bil moj čas. Kapor je uvedel v takratno domačo književnost nekakšen svetovni nazor, uvedel je junaka, ki je čudovit in rahlo nostalgichen poraženec, a to je samo maska, krinka, kajti v resnici, v svojem skitem jedru, je samozavesten zmagovalec. Mar nismo vsi hoteli biti takšni kot Kaporjevi junaki?

In mar nisem Kaporja, pozneje in ne da bi se tega zavedal, bral tudi zato, ker mi je prvič spodrsnilo na poti v panteon S.-jevega literarnega okusa? Mar ga nisem bral, kot bi opravljal popravni izpit, ker sem ob prvem srečanju z *Zapiski neke Ane*, ki sicer niso Kaporjevo najboljše delo, omagal in jih odložil, se soočil s svojim prvim bralskim porazom, a takrat še nisem vedel, da bom na te bralske poraze v prihodnosti nekako obsojen in se jih bom navadil, saj so neizbežni, saj so nekaj, na kar je obsojen vsakdo, ki bere in ljubi knjige?

IX

V tisti drugi inkarnaciji smo šli včasih v svojem oboževanju določenih knjig in pisateljev celo tako daleč, da smo dokaze za izmišljije iskali v resničnosti. Šli smo se nekakšno literarno arheologijo. In v tisti literarni arheologiji smo se na poletni popoldan leta 1982 znašli na pokopališču v Gradišču na Dolenjskem. Bili smo na reprizi pohoda po gričih in dolinah, mimo rek in po gozdovih, ki smo ga uprizorili leto dni prej. Le zasedba je bila druga. Tokrat je bil zraven tudi S., ki je bil v času našega prvega pohoda v vojski.

Ko smo iz Šentjerneja hodili proti Pleterjam, smo opazili pokopališče in to nas je nekako v hipu prestavilo v knjigo Mateta Dolenca *Vampir z Gorjancev*, ki smo jo vsi brali in jo tudi vsi oboževali. Ob Hermannu

Hesseju je bil Mate Dolenc takrat naš najljubši pisatelj. Ne vem, komu je padlo na pamet, da zavijemo s ceste in gremo na pokopališče in začnemo tam med nagrobniki iskati nagrobni spomenik družine Kartnervald. Nismo veliko premišljevali. Že smo se otovorjeni z nahrbtniki začeli pomikati med grobovi in z njih brati imena in priimke.

A za Mateta Dolenca ni bil odgovoren S., ampak njegov bratranec, ki sem ga že omenil, še eden od mojih učiteljev. Pravzaprav sta bila v tistih formativnih in občutljivih letih le dva, in to sorodnika. Tudi bratrančevo ime se je začelo na črko S. On je bil tisti, ki je odkril Mateta Dolenca (njegova druga ljubezen je bil Gabriel Garcia Marques, bil je skoraj obseden s polkovnikom Aurelianom Buendio; on mi je odkril *Sto let samote*), in on nas je vse okužil z njim. On je rekel, da je treba brati *Aleluja Katmandu*, da je treba brati *Potopljeni otok*, predvsem pa, da je treba brati *Peto nadstropje trinadstropne hiše*. *Vampir z Gorjancev* je bil na tem spisku čisto samoumevno. Brez dodatnih priporočil. Kot dogma.

Ta drugi S. ni bil tako vizualno markanten kot njegov starejši bratranec, ni se zibal, ko je hodil, ni osvajal prostora, kot da se vrača z zmagoslavnega pohoda. Bil je neka nenavadna in čudna kombinacija frika in piflarja, čeprav takrat za piflarje še nismo slišali in za nas ta beseda ni obstajala. Ko sva se spoznala, je nosil očala z debelimi okvirji. Točno takšna očala, kakršna je svoje čase nosil Allen Ginsberg. Ko sva se spoznala, mi je skoraj na samem začetku poznanstva naredil kratek kurz iz slovenske proze 19. stoletja: Kersnik, Jurčič, Tavčar, Levstik ... Bil je inteligenčen, pameten, v boj s svetom je stopal oborožen z nekim posebnim, prirojenim smislom za ironijo, ki je le redko zdrsnila v cinizem.

Z določenim delom, pravzaprav prizorom iz Dolenčeve knjige *Aleluja Katmandu*, v katerem se protagonist pijan vrača domov in s ključem ne more zadeti ključavnice, ker se mu ta neprestano izmika, sem v spisu, ki smo ga pisali pri slovenščini za šolsko nalogo, poskušal narediti nekaj podobnega, kot je z odlomki iz Pavesejevega *Tovariša* storil S. Vendar je bil moj poskus "razkrinkan", saj je profesor Aleš Gulič, ki me je učil slovenščino, Dolenca bral in moje tehnične "ukane" ni prepoznal kot postmodernistični citat ali apropiacijo, ampak kot poskus plagiata. Seveda konec sedemdesetih o postmodernizmu pri nas nihče ni nič vedel. Spis je sicer pohvalil, a ob robu napisal, da je tisti del, kjer sem se najbolj trudil z opisovanjem in kjer sem po svojem mnenju dosegel največjo stopnjo dramatičnosti, pobran direktno iz Dolenca. Dobil sem štirico. Kar ni bilo slabo. Moje bralne navade so očitno prevladale, naredile na profesorja močnejši in bolj pozitiven vtis, kot ga je naredilo tihotapljenje delov iz tujega teksta v lastni umotvor.

X

Nagrobnega spomenika s priimkom Kartnervald seveda nismo našli. Prav tako nismo našli in opazili podobnosti med E. Kartnervaldom in E. Kardeljem, kajti glavni vampir Kartnervald ni bil elegantno utelešenje najbolj znamenitega filmskega vampirja v zgodovini filmskih vampirjev, Christopherja Leeja, temveč elegantno utelešenje najbolj znanega socialističnega ideologa in izumitelja samoupravnega socializma, Edvarda Kardelja. Prav tako pa nismo našli niti podobnosti med črnimi mercedesi iz romana in črnimi mercedesi z naših cest niti podobnosti med Kartnervaldovimi tajniki in Kardeljevimi pribočniki.

Ali pretiravam, ko govorim v množini? Ali ne gre pri tej “nesposobnosti” prepoznavanja za moj osebni problem? Književnost se je v tistih časih morala igrati skrivalnice in je uporabljala drugačne trike, kot jih uporablja danes, in je nagovarjala bralca skozi parabole. Kajti živeli smo v letih in desetletjih, ko je imela v očeh oblastnikov književnost takšno moč, da je lahko ogrozila politični sistem in državo. In temu ustrezno so se oblastniki tudi obnašali in reagirali.

Pri *Vampirju z Gorjancev* smo bili pozorni na fantastične dele in na realistične dele, ki so se nam zdeli čisto in popolnoma fantastični, in pa na dele, ki govorijo o ljubezni. S S.-jem, iniciatorjem v Dolenčevo pisanje, sva Lenoro zagledala v enem od prizorov Buñuelovega *Fantoma svobode*, ali pa je bil mogoče *Diskretni šarm buržoazije*, ki sva jih hodila gledat v Delavski dom, ko so bili v dvorani še vedno leseni, kinotečni stoli in ko so si pogumneži ali pa lokalni delinkventi med predstavami še vedno prižigali cigarete in glasno komentirali dogajanje na platnu. Tista Lenora je bila eterična, nezemeljska in se je z vso svojo skrivnostnostjo usedla v najine najstniške fantazije. A tisto Lenoro, ali pa Lenoro, sestavljeno iz različnih punc, ki sem jih poznal kot najstnik, je v zadnjem desetletju iz posvečenega okvirja izrinila Inti Šraj, ki je igrala glavno žensko vlogo v ne preveč posrečeni ekranizaciji Dolenčevega romana.

Nenavadno in v resnici okrutno je dejstvo, da nam ekranizacije romanov ubijejo domišljijo. Saj se skoraj vedno zgodi, da ob ponovni vrnitvi h knjigi, ki je bila med našim zadnjim branjem predstavljena v drug medij, v film, ali pa je tam že od nekdaj, namesto obrazov in teles, ki nam jih je na notranje platno naslikala domišljija, po novem gledamo obraze in telesa igralcev in igralk. In čisto nič ni važno, ali gre za delo iz domače produkcije ali pa za romane, ki so splošno znani in se imenujejo: *Piknik na robu ceste*, *Ali androidi sanjajo o električnih ovcah*, *Polnočni kavboj*, *Odrešitev* in tako v nedogled.

Branje knjig je bilo takrat in še tudi pozneje hranjenje s čisto domišljijo, racionalne operacije, ki naj bi rabile razlagi tekstov in razbiranju njihovih podpomenov, smo pustili pred vrati sob, v katere smo se zatekali, da bi bežali pred svetom in se ob nesebični pomoči knjig predajali lastnemu sanjarjenju. Spomnim se, da sem leta pozneje na isti način, kot sem bral *Vampirja z Gorjancev*, bral Bulgakovov roman *Mojster in Margareta*. In čisto nenavadno in presenetljivo se mi je zdelo, ko sem na univerzitetnih predavanjih iz ust profesorja Kosa slišal, da se v njem zrcalijo stalinistični procesi in podobni tragični izumi 20. stoletja. Kajti jaz jih nisem videl. Preveč sem bil osredotočen na čudeže, sanjskost in fantazijo. Jedel sem sinjo domišljijo.

Mar nisem tudi Mateta Dolenca vsaj malo bral ravno zato, da bi vstopil v panteon literarnega okusa mlajšega S.-ja? In mar v nekem obdobju nismo brali knjig tudi zato, ker smo se skušali približati ljudem, ki so nam te knjige priporočili, tistim, ki so s tem dejanjem razkritja nekako upali, da bodo z nami delili srečo in čudežne trenutke, ki so jih doživljali, ko so sami brali knjige, ki so potem pristale v naših rokah? Jaz te ljudi imenujem – moji učitelji.

XI

Bratranca sta sanjala, da se bosta preselila v Ljubljano, si tam najela sobo, govor je bil o sobi, ne o stanovanju, kajti najboljši vseh sistemov – socializem, v katerem smo živeli, nas je vabil v skromnosti. Bratranca sta sanjala, da bosta na Filozofski fakulteti študirala zgodovino. In res sem bil z mlajšim, ko sem imel šestnajst let in ko se nam je Ljubljana vsem, ki smo odrasčali v provinci, zdela še velika skrivnost, prvič na Filozofski fakulteti. V nadstropju, kjer je Oddelek za zgodovino.

Predvidevam in ugibam, a v to nekako verjamem, da sta si bratranca zamišljala, da bo študentsko življenje takšno, kot ga je opisoval Mate Dolenc v *Vampirju z Gorjancev*, v poglavju z naslovom *Profesor Hipolit*. In da bo okolje, kjer bosta dobivala lekcije iz vede, ki ju je zanimala, točno takšno, kot ga je plastično in čutno nazorno naslikal Mate na začetku tega poglavja. "Predavalnica, v kateri smo poslušali predavanja profesorja Hipolita, se je od katedra terasasto dvigala proti zadnji steni, tako da so tisti, ki so sedeli v zadnjih vrstah, sedeli skoraj tik pod stropom. A ta predavalnica je bila tako velika – tudi največja na šoli –, da si od spodaj že težko razložil študente v zadnjih vrstah, in poleg tega so bile še neonske

luči, ki so razsvetljevale prostor, najsvetlejše spodaj in so medlele, čim višje so se dvigale terase, ker jih tako zadaj in tako visoko niso več obnavljali. Zato so študenti iz zadnjih vrst sedeli nizko sklonjeni nad svojimi zapiski, gledali so vanje s priprtimi očmi in so večinoma nosili naočnike. Če si jih gledal od spodaj navzgor, si videl samo temne obrise človeških postav in njihovo neznatno premikanje.”

Še bolj kot vzdušje v predavalnici pa sta si bratranca verjetno predstavljala, da bodo tudi večeri in noči podobni večerom in nočem v romanu, da bodo narejeni iz tavanja do razsvetljenih in zakajenih postojank, ki bodo kot svetilniki vstajale iz megle, kajti takrat je bila v Ljubljani še megla, do postojank, ki se bodo imenovala Mrak, Pod lipo, Koper, Lovec ..., da se bo pravo življenje dogajalo na tistem malem in zamejenem ozemlju, tam med začetkom Tržaške na eni in Ljubljano in grajskim gričem na drugi strani. In s Križankami kot nekakšnim središčem vmes.

Sem se pod njunim vplivom, pod vplivom njunih želja, odločil, da bom šel študirat zgodovino, ali je bilo to zato, ker me je zgodovina od vseh predmetov v šoli najbolj zanimala? Je šlo tudi tu, podobno kot pri branju Hesseja, Kaporja in Dolenca, za vstop v nekogaršnji panteon, ki pa ni bil več panteon literarnega okusa, ampak nekaj drugega, a prav tako resnega in mogoče celo še bolj odločilnega?

XII

Na koncu nihče od nas ni pristal na Oddelku za zgodovino. Ne vem, kaj je stopilo med njune želje in resničnost, a sam nisem pristal tam, ker se mi po maturi nekako ni dalo vrniti h knjigam in se pripravljati na sprejemne izpite in sem čas, ki se je takrat še vedno širil in miroval v svojih pozlačenih zajetjih, čas, ki me je ločeval od odhoda v vojsko, porabil za potikanje naokrog.

Bratranca sta z leti in desetletji čedalje bolj stopala v korak s sedanjostjo, a takrat smo že nekako izgubili zavezujoči stik, stopala sta v korak s tistim, kar nam je sedanjost prinesla in nam s svojimi darovi na nekih nivojih spremenila življenje, spremenila našo medsebojno komunikacijo in se, kar se bo verjetno šele pokazalo, vmešala tudi v našo senzibilnost, posegla na teritorij osnovnih eksistencialnih vprašanj. Postala sta računalniška programerja. Eksperta za kompjuterje. Ovenčana z akademskimi nazivi in diplomami.

Sam sem potem dejansko posedal v točno tisti predavalnici, ki jo je opisal Mate, in res je bila svetloba pri njenem vrhu nekako medleča

in grobo zrnata. A nisem posedal kot študent zgodovine, ampak kot študent primerjalne književnosti, kot mladenič, ki je pri dvajsetih, ko je bil potisnjen v kot in ko skoraj ni videl nobenega izhoda več, nobene svetleče poti v prihodnost, ničesar, kar naj bi v življenju počel, znova in tokrat čisto zares ugotovil, da je edina dejavnost, ki ga resnično zanima in veseli, ravno branje. Da ima rad knjige. In da včasih, na skrivaj in sramežljivo, v nekih norih sanjah, ki jih ni nikomur zaupal, pomišlja, da bi tudi sam poskusil pisati. Pisati prozo. Poezija je bila zanj s prtljago laškega enajsterca, z vso utrujajočo lokalno folkloro, predvsem pa z vsem, kar je o poeziji izvedel v šoli, preprosto pretežka. Prevelik zalogaj.

Sem bil bolj talentiran za pisanje od svojih dveh učiteljev, ki sta me iniciirala v književnost in nekako odprla vrata v prihodnost, ne da bi kdo od nas to vedel, in sem zato ostal v pisanju in seveda tudi v književnosti? Dvomim. Bil sem predvsem trmast, sposoben neskončnih ponovitev, in imel sem starša, ki sta mi finančno omogočila, da sem te ponovitve lahko izvajal, da sem lahko dneve in leta odpiral knjige, bral in se, takrat že sam od sebe, brez pomoči prisotnih učiteljev, ampak z veliko pomočjo mrtvih mojstrov in odsotnih učiteljev, naučil, kako je videti besedilo na papirju. Kako mora stati, da se ne razpoči in ne predre kot milni mehurček, ko sreča prvo oviro in ko potegne malo močnejši veter. In ne nazadnje, kar je seveda zelo pomembno: imel sem enega bralca, ki me je usmerjal in mi dajal pogum. Tudi on se je imenoval na črko S.

XIII

Mlajši bratranec, tisti, ki nas je okužil z Matetom Dolencem, tisti, ki je bil nenavadna kombinacija piflarja in frika in ki je v sedemdesetih in na začetku osemdesetih nosil očala, podobna očalom Allena Ginsberga, je pred nekaj leti zbolel in umrl. Ko sva se točno na moj štirideseti rojstni dan po naključju srečala, sem ga vprašal, ali kaj vidi S.-ja, in mi je v svojem znanem, rahlo ironičnem tonu odgovoril: "Videl sem ga na pogrebu njegovega očeta. Zadnje čase se srečujemo in videvamo samo še na pogrebihih." A to se je slišalo kot nekaj, kar se nama skoraj ne more zgoditi, če že, pa šele čez desetletja, saj naj bi bila zdaj nekje na polovici življenja. On je bil takrat star 42 let. In potem se je njegova ironija uresničila in sam sem S.-ja po dolgem času videl in srečal ravno na njegovem pogrebu.

A tega se predvsem spominjam danes, takrat je bila ta "pripomba" le hipen medmet, nekaj, kar pride na svetlobo in se takoj zatem potopi,

kajti važnejše so nama bile druge stvari. Seveda sva se pogovarjala o književnosti. Vedel sem, da rad bere znanstveno fantastiko, da rad bere Lema in Asimova, brata Strugacki in Raya Bradburyja, in zdelo se mi je, da se nekako opravičuje, ko je spregovoril, da je na neki točki presedlal na književnost, ki je veljala za lahko, žanrsko, skoraj trivialno. Vendar s tem ni mislil na prej naštete klasike, ampak na hrvaška pisatelja Pavaa Pavličića in Gorana Tribusona. Na Stana in Olia hrvaške književnosti. Predvsem na Pavličića. Na Stana hrvaške književnosti.

Bog si ga vedi s kakšnim literarnim snobizmom sem se pred njim postavljaj pred petnajstimi leti? Mogoče sem se hvalil, da berem izključno Kafka, Prousta, Joycea, Faulknerja, T. S. Eliota in še druge težke moderniste? Mogoče sem mu tudi kaj govoril o tekoči književni produkciji, o hoji v korak s časom? O kakšnem postkolonialnem romanu, kot je *Beli zobje* Zadie Smith, in še o neki knjigi, ki smo jo vsi nestrpnost pričakovali, ker smo o njej veliko slišali, a še ni bila prevedena v slovenščino. Toda on je natančno vedel, kako me utišati, saj je v nekem hipu odprl torbo in iz nje potegnil pravi špeh v hrvaškem prevodu, na platnicah katerega je pisalo: Jonathan Franzen *Korekcije*. Na jugu so bili vedno hitrejši od nas. In tudi S. je bil hitrejši od mene. Lahko sem le povetil pogled in se zazrl v tla.

Vedno, ko se čez tomačevsko krožišče in nato mimo Žal peljem v mesto, se spomnim nanj. Pokopan je v Ljubljani, ne v Trbovljah. Ne v kraju, kjer so se nam zgodile vse iniciacijske in formativne stvari. In vedno znova si rečem, da bom šel na njegov grob in prižgal svečo, in vedno znova tega ne storim. A zdaj imam vsaj opravičilo, saj se v tem majavem stanju, v tej izgubi lastne celovitosti, v tem vračanju in odhajanju bolečine, ko čisto jasno in razločno čutim tisto, kar sem čutil že prej, a se mi je zdelo, da gre bolj ali manj za nekakšno igro, ko čutim lastno smrtnost in razpad, kot bi rekel Milan Kleč, pokopališčem izogibam v velikem, največjem možnem loku.

XIV

S starejšim S.-jem sva se letos poleti, potem ko sem na morju bral Pave-sejevega *Tovariša* in so se k meni, najprej v obliki *deja vujev* in nato skozi dobro natreniran proces, vrnila cele gmote in sosledja preteklih dogodkov, po nekaj letih spet srečala. Se najprej vnaprej dogovorila, da se bova srečala, in se potem tudi srečala.

In za to srečanje je bilo krivo ravno branje, bile so krive knjige, ki so spodbudile in aktivirale ta dobro natrenirani proces vračanja izgubljenega,

ki ga vadim že desetletja in sem ga začel vaditi, ko se je v meni prvič za trajno naselila bolečina in me je zapustil pogum in je moje osnovno in prevladujoče občutje postal strah, proces, v katerem skušam vsaj za hip ugledati, zavohati, začutiti stanje nekakšne metafizične celovitosti, ki pa je hkrati in predvsem tudi celovitost telesa, ki je, vsaj pri meni, tista osnova, da lahko dosežem celovitost duha.

Bil je vroč dan in zmenjena sva bila v Trzinu. Prišel sem pred njim in sem ga lahko s parkirišča gledal, kako se mi približuje. Seveda to ni bil več mladenič izpred štiridesetih let, ko pank še ni prišel v Trbovlje in ko so se šminkerji potikali naokrog v plenica za odrasle. Seveda to ni bil več mladenič, ki bi s svojo podobo in oblačili kazal pripadnosti neki ločini, ki smo jo imenovali friki, a njegova hoja, tista primarna lastnost, ki je na prvi vtis izdajala in kazala, da imamo opravka s frajerjem, je ostala. Bila je popolnoma enaka kot v letu, ko je umrl največji socialistični ideolog, ki ga je Mate Dolenc začaral v vampirja Kartnervalda, in enaka kot v letu, ko je umrl njegov nadrejeni, njegov vrhovni šef in tudi naš vrhovni šef, predsednik Tito, in sem sam zardeval, ker me je nekdo iz naše družbe razkrinkal, ko je rekel, da je S. moj idol.

Še vedno se je nekako ritmično pozibaval, prenašal težišče s prstov na pete, se dvigoval in spuščal, še vedno je držal roke ob telesu ali pa jih rahlo zibal in z njimi mešal zrak. In meni se je v tistem njegovem približevanju in odstiranju zaves iz vročine, ki se je spuščala z neba in puhtela iz pločnikov in cest, zdelo, a ne samo zdelo, to sem jasno čutil, da sem spet tam. Da sem spet v dnevni sobi stolpnice na Trgu revolucije 15, kjer v ostalih stanovanjih še vedno živijo tehnično spretni fantje, ki pa niso več moji učitelji. Čutil sem, da me bo mlajši S. v kratkem posvetil v skrivnosti slovenske proze iz 19. stoletja. Čutil sem, da se samozavestni najstnik Fabjan Hafner, ki ga bom spoznal enkrat v prihodnosti, pripravlja, da bo prevedel Petra Handkeja v slovenščino. Čutil sem, da sem, in to je najvažnejše, spet pred pohištenimi elementi, ki so se imenovali Barbara, spet pred odprto omaro, v kateri so shranjene broširane izdaje zbirke Sto romanov, in spet pred veliko nalogo, da ko bom bral knjigo, ki mi jo bo S. priporočil, berem zase, a hkrati berem tudi zato, da bi lahko vstopil v posvečeni panteon njegovega literarnega okusa.